

The Impact of Iran's Permanent Membership in the Shanghai Cooperation Organization on Its Political-Security Relations with the United States

Amir Mohsen. Bakhshayesh Ardestani¹, Nozar. Shafiee^{2,3*}, Hossein. Daheshyar^{4,4}

¹ PhD student of International Relations, Alou Department of Politics and International Relations, Faculty of Humanities, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

² Full Professor, Faculty Member of International Relations Department, Faculty of Politics and International Relations, University of Tehran, Iran

³ Visiting Professor North Tehran Branch, Azad Islamic University, Tehran, Iran

⁴ Full professor, Faculty Member of the Department of International Relations, Faculty of Politics and International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: shnozar2@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Bakhshayesh Ardestani, A. M., Shafiee, N., & Daheshyar, H. (2024). The Impact of Iran's Permanent Membership in the Shanghai Cooperation Organization on Its Political-Security Relations with the United States. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(2), 19-31.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

The Shanghai Cooperation Organization (SCO), as a prominent example of new regionalism in Asia, was established with the aim of resolving border disputes and enhancing mutual trust among its members. Gradually, the organization's focus expanded to include economic and commercial issues. After many ups and downs, Iran became a permanent member of this regional organization in 2021. This raises the question: what impact does the permanent membership of the Islamic Republic of Iran in the SCO have on Iran's political-security relations with the United States? The hypothesis of the article, which was examined using a descriptive-analytical method, is that the permanent membership of the Islamic Republic of Iran in the SCO enhances the country's economic-commercial and political-security capabilities and increases its bargaining power against the United States. The findings of the article showed that Iran's permanent membership in the SCO has increased the institutional power of the Islamic Republic of Iran, which in turn reduces the impact of the political and security pressures from the United States.

Keywords: *Shanghai Cooperation Organization, regionalism, institutional power, economic sanctions, political isolation.*

EXTENDED ABSTRACT

The Shanghai Cooperation Organization (SCO), established in 2001, exemplifies new regionalism in Asia, initially aimed at resolving border disputes and fostering mutual trust among its members. Over time, the organization's focus has broadened to encompass economic and commercial issues, leading to significant regional influence. Iran's journey to permanent membership in the SCO, realized in 2021, raises critical questions about the potential impacts on its political-security relations with the United States. This study, conducted using a descriptive-analytical method, hypothesizes that Iran's SCO membership enhances its economic-commercial and political-security capabilities, thereby increasing its bargaining power against the United States. The findings indicate that this membership boosts Iran's institutional power, consequently mitigating the effects of U.S. political and security pressures.

The formation of the SCO marks a pivotal development in regional cooperation, originally comprising Russia, China, Tajikistan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan. The organization, initially known as the Shanghai Five, focused on non-militarization of borders through a security pact signed in 1996. With the inclusion of Uzbekistan in 2001 and observer states like Mongolia, Iran, India, and Pakistan by 2005, the SCO's role in regional and global transformations has been widely analyzed. Unlike NATO or the former Warsaw Pact, the SCO does not function as a multilateral defense treaty but targets Central Asian security issues, including terrorism, separatism, and religious extremism (Marochkin & Yury, 2022). However, there are indications of the SCO evolving into a regional alliance with broader military and security objectives.

Permanent membership in the SCO offers Iran strategic advantages, aiding its foreign policy goals and national interests. Given its strategic location, economic capacity, energy resources, and extensive experience in counter-terrorism, Iran adds significant value to the SCO's agenda. This membership can help Iran navigate non-Western trade routes, capital flows, and technology exchanges, especially amidst unilateral U.S. sanctions. The SCO's position as a counterbalance to NATO has already raised U.S. concerns, highlighted by the SCO's opposition to U.S. military presence in member states' territories in 2005. Russia's economic strategies, including forming a natural gas cartel against U.S. interests, further underscore this dynamic (Douglas et al., 2006). The enduring Iran-U.S. conflict amplifies the significance of Iran's SCO membership in altering political-security relations.

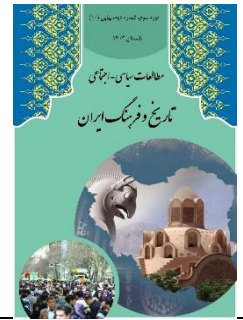
Several studies contribute to understanding this issue. Toshpulatov (2021) examined the SCO's international legal personality, addressing its capability to engage in international obligations, although the study primarily focused on legal rather than political theories (Toshpulatov, 2021). Huasheng (2019) explored the SCO's achievements and challenges, discussing its economic and security priorities and relations with major organizations and the U.S., providing a comprehensive analysis despite lacking a specific hypothesis (Huasheng, 2019). Shafiei and Kamalizadeh (2008) proposed the SCO as a soft power balance by China and Russia against U.S. unilateralism, highlighting the evolving U.S.-China confrontation (Kazemi, 2015).

Methodologically, this research employs a descriptive-analytical approach, leveraging library-based tools for data collection, including notes, articles, books, and internet resources. The analysis is qualitative, focusing on non-quantifiable variables. The conceptual framework of "institutional power," as articulated by Barnett and Duvall, underscores the indirect control exerted through formal and informal

institutions between actors. This power dynamic is crucial in understanding how Iran's enhanced institutional power within the SCO can influence its relations with the U.S.

The political and security implications of Iran's SCO membership are manifold. It can leverage regional crises to its advantage, diminish the threat posed by NATO and U.S. alliances, and foster regionalism in international policymaking. Furthermore, it strengthens Iran's image as a cooperative and positive regional player, aids in countering sanctions, and facilitates access to peaceful nuclear technology. Security-wise, Iran's engagement with the SCO can address terrorism and drug trafficking, potentially providing a buffer against U.S. threats through strategic alliances with Russia and China.

In conclusion, Iran's SCO membership represents a strategic enhancement of its political-security capabilities, increasing its institutional power and reducing U.S. pressures. This membership offers significant political, security, economic, and cultural benefits, reflecting Iran's attainment of institutional power. Future policies must address ambiguities in the SCO's charter and stance on extremist groups, optimizing opportunities while minimizing threats. Consequently, Iran's role within the SCO can fortify its strategic depth in the Middle East and bolster its international standing, challenging U.S. efforts to isolate it politically and economically.

تأثیر عضویت دائم ج.ا.ایران در سازمان همکاری شانگهای بر روابط سیاسی - امنیتی آن با آمریکا

امیر محسن بخشایش اردستانی^۱، نوذر شفیعی^۲، حسین دهشیار^۳، یدالله^۴

۱. دانشجوی دکتری روابط بین الملل، گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. استاد تمام، عضو هیئت علمی گروه روابط بین الملل دانشکده سیاسی و روابط بین الملل، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳. استاد مدعو واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۴. استاد تمام، عضو هیئت علمی گروه روابط بین الملل دانشکده سیاسی و روابط بین الملل، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: shnozar2@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی/اصیل

سازمان همکاری شانگهای به عنوان نمونه بارزی از منطقه گرایی نوین در آسیا، با هدف حل و فصل اختلافات مرزی و تقویت اعتماد متقابل میان اعضاء به وجود آمد که تدریجاً منجر به توسعه سازمان و توجه آن به موضوعات اقتصادی و بازرگانی و... گردید. ایران هم پس از فراز و فرودهای زیاد، در سال ۱۴۰۰ عضو دائم این سازمان منطقه‌ای شد. حال این سؤال مطرح است که عضویت دائم جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای چه تاثیری بر روابط سیاسی-امنیتی ایران و آمریکا دارد؟ فرضیه مقاله که به روش توصیفی تحلیلی بررسی شده آن است که عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان همکاری شانگهای، توانایی اقتصادی-تجاری و سیاسی-امنیتی این کشور را ارتقا می‌بخشد و قدرت چانه زنی آن را در برابر آمریکا بالا می‌برد. یافته‌های مقاله نشان داد که عضویت دائم ج.ا.ایران در سازمان همکاری شانگهای باعث افزایش قدرت نهادی جمهوری اسلامی ایران شده و این مهم به نوبه خود موجب کاهش تاثیر فشارهای سیاسی و امنیتی ایالات متحده آمریکا می‌گردد.

کلیدواژگان: سازمان همکاری شانگهای، منطقه گرایی، قدرت نهادی، تحریم اقتصادی، انزوای سیاسی.

نحوه استناد به این مقاله:

بخشایش اردستانی، امیر محسن، شفیعی، نوذر، و دهشیار، حسین. (۱۴۰۳). تأثیر عضویت دائم ج.ا.ایران در سازمان همکاری شانگهای بر روابط سیاسی - امنیتی آن با آمریکا. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۳(۲)، ۳۱-۱۹.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

مقدمه

سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک سازمان منطقه‌ای در سال ۲۰۰۱ تأسیس گردید. این سازمان در ابتدا با نام شانگهای ۵ با هدف اولیه غیرنظامی کردن مرز میان کشورهای روسیه، چین، تاجیکستان، قزاقستان و قرقیزستان با امضای یک پیمان امنیتی در سال ۱۹۹۶ پا به عرصه تحولات منطقه‌ای و جهانی نهاد. در سال ۲۰۰۱ اعضای این سازمان کشور ازبکستان را به عنوان یک عضو جدید پذیرا گشتند. مغولستان در سال ۲۰۰۴ عضو ناظر این سازمان شد و ایران، هند و پاکستان نیز در سال ۲۰۰۵ به عنوان اعضای ناظر این سازمان پذیرفته شدند. نقش این سازمان از سال‌های آغازین هزاره سوم در عرصه تحولات منطقه‌ای و جهانی افزایش یافته و تحلیل‌های متفاوتی در ارتباط با اهداف، عملکرد و آینده این سازمان از سوی کارشناسان و سیاستمداران ارائه شده است (Marochkin & Yury, 2022). با این حال، این سازمان برخلاف سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو)^۱ و پیمان ورشو^۲ سابق هنوز یک معاهده دفاعی چندجانبه به شمار نمی‌رود. این سازمان هدف‌های خود را همکاری‌های امنیتی در آسیای مرکزی از جمله مبارزه با تروریسم، جنبش‌های جدایی‌طلبانه و افراط‌گرایی مذهبی اعلام کرده است. اما این‌گونه به نظر می‌رسد که در جهت تبدیل شدن به یک اتحاد منطقه‌ای با هدف‌های نظامی و امنیتی پیش می‌رود. عضویت دائم ایران در این سازمان می‌تواند جمهوری اسلامی ایران را در دستیابی به اهداف سیاست خارجی و تأمین منافع ملی در این منطقه یاری رساند. همزمان با توجه به موقعیت استراتژیک، ظرفیت اقتصادی، منابع انرژی و تجربه و تخصص گسترده در مبارزه با تروریسم، ایران می‌تواند ارزش بیشتری به دستور کار فعلی سازمان همکاری شانگهای بیفزاید. عضویت ایران در عین حال می‌تواند به ایفای نقش معنادار این کشور در همسایگی وسیع‌تر خود و همچنین کشف مسیرهای تجاری غیرغربی، جریان سرمایه و فن‌آوری و گسترش این همگرایی به سمت مسائل و دغدغه‌های سیاسی-امنیتی به ویژه در بحبوحه مواجهه با تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا، کمک نماید. آنچه این تحلیل را قوت می‌بخشد آن است که سازمان همکاری شانگهای موجب نگرانی مقامات آمریکا به عنوان رقیب در کوتاه‌مدت و تهدید در بلندمدت شده است. سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۰۵ با حضور نظامی آمریکا در قلمروی کشورهای عضو سازمان مخالفت کرد. روسیه در حال شکل دادن به یک کارتل گاز طبیعی با برنامه اقتصادی ضد امریکایی در منطقه است و این ایده در حال قوت گرفتن است که سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک تعادل در برابر ناتو عمل می‌کند. همه این موارد و مهمتر از همه تعارض ۴۴ ساله ایران و آمریکا موجب طرح این پرسش می‌شود که اساساً عضویت ایران در سازمان همکاری شانگهای چه تاثیری بر روابط سیاسی-امنیتی این کشور با آمریکا دارد؟

پیشینه تحقیق

توشپولاتو^۳ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان "آیا سازمان همکاری شانگهای دارای شخصیت حقوقی بین‌المللی است" این پرسش را مطرح کرده است که "آیا سازمان همکاری شانگهای دارای شخصیت حقوقی بین‌المللی است و می‌تواند طرف تعهدات بین‌المللی باشد؟" یافته‌های این مقاله نشان داده است که "بررسی شخصیت حقوقی سازمان همکاری شانگهای چگونه می‌باشد". این مقاله اگرچه از حیث حقوقی ارزشمند است، لیکن کمتر به مباحث اندیشه سیاسی پرداخته است (Toshpulatov, 2021).

هواشنگ^۴ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «سازمان همکاری شانگهای در گام پنجم: دستاوردها و چالش‌های پیش‌رو» با ارائه توضیحی در مورد تاریخچه و دستاوردهای سازمان، اولویت‌های مطرح‌شده اقتصادی و امنیتی برای سازمان نظیر گسترش سازمان و روابط آن با سایر

1. North Atlantic Treaty Organization (NATO)

2. Warsaw Pact

1. Toshpulatov

4. Huasheng Zhao

سازمان‌های مهم و روابط آن با آمریکا، سازمان مذکور را از حیث موقعیت جغرافیایی، اعضا و سازوکار آن منحصر به فرد و پیشرفت‌های سازمان علی‌رغم جوان بودن آن را حائز توجه می‌داند. البته نحوه نگارش نگارنده این مقاله به گونه‌ای است که فرضیه‌ای در پاسخ به پرسشی خاص مطرح نموده است؛ لیکن علی‌رغم حجم خود، در قیاس با مقالات مطالعه شده، مقاله کاملی محسوب می‌شود؛ چرا که توانسته است تقریباً ابعاد بیشتری مربوط به سازمان همکاری شانگهای را مورد نقد و بررسی قرار دهد (Huasheng, 2019).

شفیعی و کمائی زاده (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «تبیین روابط چین و آمریکا در برابر سازمان همکاری شانگهای؛ براساس نظریه موازنه قوای نرم» این پرسش را مطرح کرده اند که "آیا سازمان همکاری شانگهای می‌تواند اقدامی موازنه دهنده از سوی چین (با همکاری روسیه) علیه یکجانبه‌گرایی آمریکا باشد؟" فرضیه مقاله آن است که "سازمان همکاری شانگهای نوعی موازنه قوای نرم از سوی چین (و روسیه) علیه یکجانبه‌گرایی آمریکا محسوب می‌شود". یافته‌های مقاله نشان داده است که "پس از یک دوره کشمکش روسیه و غرب، اکنون شواهد تازه‌ای از رویارویی آمریکا و چین نمایان شده است (Shafiei & Kamalizadeh, 2008).

روش و ابزار تحقیق

روش تحقیق با رویکرد توصیفی تحلیلی است و کتابخانه‌ای محور است. ابزار گردآوری اطلاعات، فیش برداری، استفاده از مقالات، کتب مربوطه و اینترنت می‌باشد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها کیفی است زیرا متغیرهای تحقیق به صورت کمی قابل اندازه‌گیری نیستند.

یافته‌ها

چارچوب مفهومی "قدرت نهادی"

"بارنت و دیووال" قدرت نهادی را به عنوان "کنترل کنشگران بر دیگر کنشگرانی که از لحاظ اجتماعی فاصله دار هستند" معرفی می‌نمایند و در توضیح آن می‌نویسند: در حالی که قدرت اجباری مستلزم کنترل مستقیم یک کنشگر بر موقعیت و کنش‌های کنشگر دیگر است، قدرت نهادی کنترل کنشگران دیگر به شیوه‌ای غیرمستقیم می‌باشد. به طور ویژه، در اینجا تمرکز مفهومی بر نهادهای رسمی و غیررسمی که بین کنشگر A و کنشگر B قرار دارند، می‌باشد. در این حالت، کنشگر A که به واسطه قواعد و رویه‌ها عمل می‌کند، نهادهایی را که کنش‌ها و وضعیت وجودی دیگر کنشگران را هدایت و محدود می‌کنند، خلق می‌نماید. بنابراین می‌توان قدرت یک کشور خاص در یک نهاد خاص را به عنوان قدرت نهادی در نظر گرفت. در "قدرت نهادی"، کنش‌های بازیگر A، رفتار یا وضعیت دیگر بازیگران را تنها به واسطه ترتیبات نهادی تحت تأثیر قرار می‌دهد (نظیر قواعد تصمیم‌گیری، خطوط رسمی مسؤولیت و تقسیم کار). بازیگر A منابع قدرت را در اختیار ندارد، لکن از آنجا که بازیگر A در یک رابطه ویژه با ترتیبات نهادی مربوطه قرار دارد، کنش‌های بازیگر A قدرت را بر بازیگر B اعمال می‌نماید. آمریکا بعد از سرنگونی شوروی و به دنبال وجود نداشتن یک قدرت مدعی هم‌تراز به یکجانبه‌گرایی پرداخته و در این راستا سازمان شانگهای در صورت پیشینه‌سازی اهداف و اولویت‌ها و با توجه به عضویت روسیه و چین و از طرفی موقعیت مهم ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران، می‌تواند به عنوان وزنه تعادلی در برابر اهداف توسعه طلبانه هژمون در خاورمیانه قرار گیرد و عمق نفوذ استراتژیک ایالات متحده در منطقه را تحدید کند (Kazemi, 2015). ضعف روسیه در جلوگیری از بسط پیدا کردن ناتو به شرق و رنجیدگی از عملیات نظامی یک طرفه آن در کوزو، مسکو را مجبور ساخته تا با تفاهم استراتژیک با سایر کشورهای منطقه نظیر ایران و همکاری با چین، تهدید نفوذ ایالات متحده و ناتو را در پیش گیرد. این موضوع درباره چین هم صدق می‌کند. چین بنا به علل استراتژیکی اساسی از محاصره خویش به دست آمریکا مشوش گشته و پایگاه‌های نظامی مختلف این کشور در نواحی متعدد پیرامون قلمرو خویش، مثل آسیای مرکزی و شرق دور را یک تهدید اکید علیه امنیت ملی و مصالح

خود به حساب می‌آورد. از این رو کشورهای چین و روسیه مثل قبل با تحکیم ارتباطات دوسویه از یک طرف و از طرفی با تحکیم ارتباطات با کشورهای منطقه به صورت جداگانه یا در چارچوب سازمان شانگهای، سعیشان بر این خواهد بود تا نفوذ استراتژیک ایالات متحده در منطقه را کاهش دهند. ملحق شدن ایران به سازمان شانگهای عملاً این سازمان را علاوه بر ناحیه قفقاز و ترکیه، به حوزه حیاتی نظیر خلیج فارس نیز متصل می‌کند و این امکان را به آن خواهد بخشید تا بدین وسیله، الگوی نوینی از همکاری و روابط منطقه‌ای را عرضه نماید؛ الگویی که سبب توسعه نفوذ استراتژیک سازمان و بیشتر شدن اعتبار بین‌المللی و فرامنطقه‌ای آن گردد (Douglas et al., 2006).

با الحاق هند و ایران به سازمان همکاری شانگهای، این سازمان به یکی از عظیمترین تولیدکنندگان و مصرف کنندگان نفت و گاز جهان نیز بدل گردیده است (Germanovich, 2008). شواهد حاکی از این است که سازمان همکاری شانگهای در صدد است تا با همکاری با مملکت‌های خاورمیانه، نفوذ خود در لایه‌های امنیتی خاورمیانه را گسترش دهد (Lun, 2004). همکاری و مشارکت هدفمند جمهوری اسلامی ایران با سازمان همکاری شانگهای می‌تواند فرصت‌های نوینی را در حوزه‌های سیاسی - امنیتی ایجاد کند که مهمترین مصداق آن عبارت است از: رویکرد چندجانبه‌گرایی در معادلات سیاسی - امنیتی خاورمیانه. هرگونه تقویت جایگاه قدرت‌های مطرح آسیایی در ترتیبات امنیتی محیط اطراف خود، می‌تواند نوعی تقابل با سیاست‌های یکجانبه‌گرایی آمریکا و تقویت نظام‌های امنیت منطقه‌ای بومی تلقی شود. هرگونه تقویت همکاری‌های امنیتی - سیاسی ایران با سازمان همکاری شانگهای می‌تواند جایگاه ایران در پیمان‌های امنیتی منطقه، به خصوص در خلیج فارس را تقویت کند. همکاری با کشورهای قدرتمندی همچون روسیه و چین، کشورهای منطقه را مجبور به پذیرش نقش مهم تری برای ایران در مذاکرات و ترتیبات امنیتی منطقه خواهد کرد و این موضوع می‌تواند قدرت چانه زنی ایران در روابط امنیتی منطقه‌ای را تقویت کند. هدف نهایی ایالات متحده، منزوی کردن جمهوری اسلامی ایران در ساختار نظام بین‌الملل و منطقه‌ای است و در این راستا، هرگونه ائتلافی که بتواند بستر گسترش وابستگی‌های متقابل اقتصادی، سیاسی و امنیتی میان جمهوری اسلامی ایران و سایر کشورهای تأثیرگذار منطقه مانند چین، روسیه و هند را افزایش دهد، می‌تواند به عنوان اهرم بازدارنده‌ای در قبال جنگ روانی آمریکا برای منزوی کردن جمهوری اسلامی ایران به کار رود و از طرفی با توجه به عضویت دائم چین و روسیه در شورای امنیت، حداقل می‌تواند شرایط لازم برای تصویب قطعنامه‌های جدید را با چالش‌های نوینی مواجه کند که موفقیت این امر نیاز به شناسایی محیط، قواعد بازی و نحوه تعامل با این سازمان دارد. به علت اهمیت تهدیدات ناشی از افراط‌گرایی فرقه‌ای و تروریسم برای سازمان همکاری شانگهای و تلاش برای ایفای نقش بیشتر در مبارزه با این جریان‌ها، هرگونه حضور ایران در این برنامه‌ها می‌تواند از بار تهدیدات ناشی از جنگ روانی آمریکا مبنی بر حمایت ایران از گروه‌های تروریستی منتسب به القاعده در عراق و افغانستان بکاهد و در ارتقای پرستیژ بین‌المللی کشور مؤثر واقع شود (C.I.M.U.N., 2009). جمهوری اسلامی ایران با توجه به قابلیت‌ها و توانمندی روسیه، چین و هند در حوزه فناوری موشکی می‌تواند با انعقاد تفاهنامه‌های دوجانبه و چندجانبه در درون سازمان، بستر همکاری‌های نظامی - امنیتی در حوزه تبادل دانش فنی یا نیروی انسانی را فراهم کند که در صورت تحقق می‌تواند قدرت بازدارندگی موشکی، جمهوری اسلامی ایران را ارتقا دهد.

عوامل مؤثر بر قدرت سازمان همکاری شانگهای

۱- جغرافیا و وسعت

در بیشتر تقسیم‌بندی‌های اقتصادی، اعضا به لحاظ جغرافیایی نزدیک به هم می‌باشد، به طوری که تغییر جغرافیای اقتصادی می‌تواند، امکان داشته باشد. نزدیکی جغرافیایی اعضا علاوه بر آسان و ارزان تر گشتن مبادلات تجاری، امکان دارد موجب بعضی خصوصیات اقتصادی مشترک به لحاظ منابع، آب و هوا و غیره میان این کشورها هم باشد (Noi, 2006). البته که برخی بر این باورند که فاصله جغرافیایی سبب

پیچیده تر و مشکل تر شدن اداره یک تقسیم بندی منطقه‌ای می‌گردد. مساحت کشورهای عضو اصلی و ناظر سازمان همکاری شانگهای در مجموع بیشتر از ۳۷ میلیون کیلومتر مربع یا ۳۵ درصد از سطح خشکی‌های زمین می‌باشد. این سازمان از نظر گستره جغرافیایی در مرکز قاره آسیا پخش شده است و البته مرکزیت بیشتر واحدهای سیاسی عضو آن متعلق به شمال شرق خاورمیانه و مرکزی آسیا است و از این دیدگاه اعضای سازمان به دلیل نزدیکی جغرافیایی از یک امتیاز طبیعی بهره مند هستند (Toshpulatov, 2021). علاوه بر مطالب فوق، شهر شانگهای بدلیل موقعیت استثنائی و بندری خود در سال‌های گذشته همواره نسبت به سایر مناطق چین از توسعه اقتصادی بیشتری برخوردار و حتی تا قبل از جنگ جهانی دوم با در اختیار داشتن نصف کل تجارت خارجی چین مهمترین مرکز پولی و مالی در قاره آسیا بوده است و به عنوان مرکز تجارت چین ایفای نقش نمود (Cohen, 2020). علاوه بر آن هر ساله تعداد زیادی نمایشگاه‌های بین‌المللی و تخصصی در موضوعات مختلف در شانگهای برگزار می‌گردد که سرآمد آنان نمایشگاه بین‌المللی واردات چین (CIIE) است که هر ساله در ماه نوامبر برگزار می‌گردد. در زمان برگزاری این نمایشگاه، قراردادهایی به ارزش بالغ بر ۷۰ میلیارد دلار به امضا رسیده است. (Pustovitovskij, 2012).

۲- فرهنگ

مناسبات فرهنگی حاکم بر سازمان فرهنگی شانگهای می‌تواند تابعی از سنت‌های غنی فرهنگ‌ها و تمدن‌های آسیایی باشد. در این زمینه، جایگاه ایران به عنوان یکی از کهن ترین و در عین حال، غنی ترین تمدن‌های آسیایی اهمیت می‌یابد. ایران از گذشته دور مهد تمدن‌های کهن بوده است و در کنار هند، چین و همواره چهارراه تمدن‌ها و حلقه وصل شرق و غرب به شمار می‌آمده است. با در نظر گرفتن این پیشینه درخشان تاریخی و غنای فرهنگی و تمدنی، ایران می‌تواند همچنان به مثابه یک بازیگر فعال فرهنگی در عرصه مناسبات جهانی نقش ایفا کند. بدین سان، نقش آفرینی فعال فرهنگی می‌تواند مزیت راهبردی دیگر برای ایران باشد که به ویژه با در نظر گرفتن اهداف امنیتی تشکیل سازمان همکاری شانگهای از جمله مقابله با افراط گرایی دینی و بنیادگرایی اسلامی مورد توجه قرار بگیرد (Mousavi, 2010).

۳- جمعیت

از دیگر عوامل اصلی ارزیابی تقسیم بندی‌های منطقه‌ای میزان جمعیت را می‌توان برشمرد؛ زیرا با این اعتبار، قدرتی که برای کشورها حاصل می‌شود در ارتباطات قدرت و سازش مصالح اعضای تقسیم بندی‌های منطقه‌ای نقش چشمگیری دارد. در بر گرفتن نزدیک به یک سوم جمعیت کل دنیا و قسمت بزرگی از منطقه اورآسیا با منابع بسیار انرژی و واقع شدن در یک جایگاه ژئواستراتژیک بین دو قطب پیشرفته اقتصادی دنیا یعنی شرق آسیا و غرب اروپا، منجر به قدرتمند شدن سازمان همکاری شانگهای از دیدگاه عناصر زیربنایی توسعه شده است (Fathollah-Nejad, 2021) اما لازم به ذکر است، ارزیابی وزن کشورها نباید تنها با جمعیت آن‌ها صورت گیرد بلکه این فاکتور همراه قدرت اقتصادی و میزان تولید ناخالص ملی است که معنا پیدا می‌کند. مورد مهم دیگری که وجود دارد، میزان مجموع جمعیت می‌باشد چرا که جمعیت یک تقسیم بندی منطقه‌ای بر روی ساختار و بقای آن و وزن و نقش آن در عرصه بین‌المللی موثر است. ممالک عضو سازمان همکاری شانگهای که جمعیتی حدود ۲/۹ میلیارد نفر دارد، ۴۴ درصد از کل جمعیت دنیا را از آن خود کرده است و به لحاظ اندازه جمعیت نخستین بازیگر منطقه‌ای در دنیا می‌باشد و دارای وزن مسلط در بین سایر ترتیبات منطقه‌ای است. از بین تمام اعضا چین دارای بیشترین جمعیت است (Liu & Wu, 2010).

۴- اقتصاد

در سال ۲۰۰۱ کل تجارت کالایی کشورهای عضو سازمان معادل ۵۲۸ میلیون دلار بوده است. لیکن، حجم تجارت کالایی کشورهای عضو سازمان در سال ۲۰۲۰، حدود ۶ هزار میلیارد دلار بوده است (۱۷,۳ درصد تجارت کالایی جهان). بر اساس این داده‌ها حدود ۱۴,۴ درصد از کل واردات و ۸,۴ درصد از کل صادرات کشورهای عضو سازمان از طریق تجارت درون گروهی تامین می‌شود. اندازه اقتصاد ۱۲ کشور عضو

سازمان شانگهای بیش از ۲۰ تریلیون دلار است و این سازمان سهم ۲۲,۹ درصدی از اقتصاد جهانی را در اختیار دارد. در این رابطه، کشور چین با ۵۲ درصد بالاترین و تاجیکستان با سهم ۱۸ درصد پایین‌ترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین مجموع ارزش واردات درون گروهی کشورهای عضو سازمان در سال مزبور نیز در حدود ۹۶۴ میلیون دلار بوده است. خاطر نشان می‌گردد، در سال مزبور ایران از لحاظ صادرات و واردات درون گروهی سازمان به ترتیب با سهمی در حدود ۵ درصد و ۴,۳ درصد در رتبه چهارم و هفتم قرار داشته است. در این میان بیشترین میزان صادرات ایران به شانگهای در سال مزبور به ترتیب به کشورهای چین، افغانستان، هند و پاکستان (حدود ۹۵ درصد از کل صادرات ایران به سازمان) و بیشترین واردات ایران از کشورهای چین، هند، روسیه (حدود ۹۶ درصد از کل واردات ایران از سازمان) بوده است (Meher, 2016). روسیه یکی از اصلی‌ترین اعضای سازمان شانگهای و همچنین حائز اهمیت برای ایران به حساب می‌آید و یکی از کشورهایی است که در زمینه صادرات کالا از ایران مقصد بسیار خوبی برای بازرگانان ایرانی بوده و از اهمیت خاصی نیز برخوردار است (Aris, 2011). بنابراین در کل چشم‌انداز مناسبی از روابط تجاری میان ایران و کشورهای عضو پیمان شانگهای می‌توان تصور کرد. با توجه به آمار فوق می‌توان گفت که تجارت ایران با کشورهای عضو پیمان شانگهای در حد متوسط قرار دارد و باید با تقویت تعامل با کشورهای عضو این سازمان منطقه‌ای، ضمن تأمین نیازهای سیاسی و امنیتی، ظرفیت‌های بالقوه تجارت ایران با کشورهای عضو را بیش از پیش فعال ساخت (Imanaliyev, 2012). کارشناسان معتقدند تنها عضویت در این پیمان برای جهش روابط دیپلماسی اقتصادی کشور کافی نیست (Pustovitovskij, 2012). برای ایجاد فرصت‌های بزرگ اقتصادی لازم است که ایران با هر یک از کشورهای عضو نیز روابط دوجانبه قوی برقرار نماید که انعقاد موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی، همگرایی در نرخ‌های منطقی تعرفه کالایی از جمله اجرای تفاهمنامه همکاری‌های ۲۵ ساله ایران و چین از طریق ایجاد پروژه‌های درون سازمانی شانگهای از جمله ابزارهای آن می‌تواند باشد.

۵- قدرت نظامی

برای آنکه بتوان واقع‌بینانه‌تر با این مسئله برخورد کرد نیاز خواهد بود که روابط قدرت‌های مدعی و محل نزاع آن‌ها روشن شود. مدعیان قدرت را می‌باید در ارتباط با قطب بندی جهانی قدرت بین‌الملل بعد از پایان جنگ سرد در نظر گرفت. در آن مقطع دو برداشت شکل گرفت:

۱- تک‌قطبی بودن قدرت جهانی به رهبری آمریکا؛ ۲- چندقطبی بودن قدرت جهانی و تنوع بازیگران جهانی

ظن غالب در این خصوص آن است که این دو برداشت از شرایط نوین جهانی هنوز به سرانجام قطعی نرسیده‌اند و هر دو طرف ادعاهای خاص خود را دارند و این به‌رغم آن است که با گذشت زمان موضع آمریکا و ادعای تک‌قطبی بودن قدرت جهانی ناکارآمدی خود را به اثبات رسانده و با چالش‌های جدی روبه‌رو شده است. با این همه، حقیقت آن است که مدعیان چندقطبی بودن قدرت جهانی هم نتوانسته‌اند دیدگاه خود را به‌طور کامل بر مناسبات بین‌الملل مسلط سازند و بر این اساس می‌توان گفت رقابت‌ها و نزاع برای اثبات حقانیت یکی از این دو برداشت شدیداً در جریان است. با این نگاه باید جایگاه مورد انتظار سازمان شانگهای و ناتو را به‌عنوان دو نهاد تأثیرگذار در تحولات جهانی در نظر گرفت. «ناتو» در همان نقش سنتی‌اش جهان غرب را به رهبری آمریکا نمایندگی خواهد کرد و شانگهای می‌تواند چین - روسیه و برخی از کشورهای نزدیک به سیاست‌های این دو کشور را نمایندگی کند. این امر را باید جدا از این واقعیت در نظر گرفت که چین هنوز در معادله جهانی قدرت جایگاه خود را نیافته و نیازمند زمانی دست‌کم بین چهار تا پنج دهه است که به آرامی از نردبان قدرت جهانی بالا رود و در تمامی ابعاد نظامی - اقتصادی و توسعه تکنولوژی پیشرفت لازم را بیابد. اما روسیه دوران پوتین انگیزه‌های قوی‌تر برای ورود به رقابت قدرت جهانی دارد و دست‌کم خود را وارث قدرت از دست‌رفته اتحاد شوروی می‌داند (Census, 2011). هرچند خیلی زود است که درباره آن به قضاوت زودهنگامی دست زد، منتها هرگاه نشانه‌های موجود در خاورمیانه را با نشانه‌های موجود در سایر نقاط از جمله شمال قفقاز آنچه در اوکراین به‌رغم تعلق جغرافیایی آن به اروپا در نظر بگیریم، آنگاه قابل فهم خواهد شد که شانگهای و ناتو به آرامی در حال بازی‌سازی جنگ سرد جدید هستند. یک نشانه دیگر

که می‌تواند بروز احتمالی جنگ سرد جدید را تقویت کند وجود جریان‌های غیردولتی و به‌اصطلاح نهضتی و بروز جنگ‌های نیابتی است. در شرایط کنونی جهان این دنیای اسلام است که در محور رقابت‌ها قرار گرفته است. دو جریان ایدئولوژیک درونی جهان اسلام با دو برداشت با ذهنیت محور مقاومت در حوزه شیعی قدرت اسلامی و محور سلفی - جهادی در حوزه سنی قدرت اسلامی وجود خواهد داشت. محور مقاومتی از این ظرفیت برخوردار است که با سازمان شانگهای هماهنگ شود و محور سلفی - جهادی از این ظرفیت واقعی برخوردار است که با پیمان ناتو اتصال ارگانیک بیابد. چنین وضعیتی را در سوریه و عراق به‌روشنی بیشتری می‌توان ردیابی کرد. در این باره که کدام طرف در نهایت در موضع برتر قرار می‌گیرد، به دلیل رفع نشدن ابهامات در سطح بین‌الملل و تأثیرگذاری متفاوت منابع جهانی قدرت بر تحولات منطقه‌ای به درستی روشن نیست ولی با ضریب اطمینان قابل قبول تری از گذشته می‌توان گفت که مناطق محل نزاع برای بازسازی جنگ سرد در قالب شانگهای و ناتو به تدریج روشن‌تر می‌شوند و خاورمیانه در محور آن‌ها قرار خواهد گرفت. در هر حال تحولات منطقه‌ای خاورمیانه و سایر مناطق حساس جهان الزاماً تحولاتی خودجوش نمی‌تواند باشد و دست‌کم بخشی از آن‌ها در ارتباط با نامشخص بودن قطب‌بندی قدرت جهانی و تمایل شانگهای و ناتو برای بازسازی نوعی از جنگ سرد جدید قرار می‌گیرد (Pikayev, 2008). گرچه شرایط نوین جهانی ایجاب نمی‌کند که جنگ سرد در همان ابعاد سیاسی - نظامی و ایدئولوژیک دو قطب سرمایه‌داری و سوسیالیستی آن بازسازی شود ولی در عین حال تردیدی وجود ندارد که جهان تک‌قطبی در حال افول است و چندقطبی بودن قدرت جهانی محتمل‌ترین احتمال پیش‌روست.

پیامدهای سیاسی عضویت دائم ج.ا.ایران در سازمان همکاری شانگهای

انقلاب اسلامی در ایران با شعار «نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی» و پیامدهای ناشی از آن، از همان روزهای اول ایران را در مقابل ایالات متحده آمریکا نشانده. این مقابله تا بحال دو طرف را به صرف هزینه‌هایی وا داشته و تاکنون نیز ادامه دارد. گفتنی است فقط کشور ایران نیست که یک جانبه‌گرایی‌های ایالات متحده را در سطح بین‌المللی متحمل نمی‌شود. علاوه بر آن کشورهای روسیه و چین نیز این نوع نگرش را در روابط خویش با ایالات متحده دارند. سابقه روابط بین اعضای موثر سازمان شانگهای (چین و روسیه) با ایالات متحده آمریکا، یک همبستگی ذاتی بین ایران، چین و روسیه به قصد برقراری توازن در مقابل هژمونی ایالات متحده آمریکا در سطح نظام بین‌الملل را برجسته می‌کند. سازمان همکاری شانگهای زمینه قابل توجهی برای مبدل شدن این اتحاد طبیعی به اتحاد استراتژیک می‌باشد. برقراری توازن در مقابل یکجانبه‌گرایی‌های هژمونیک ایالات متحده آمریکا در قالب این سازمان قابل پیگیری است. رسیدن به توازن در مقابل آمریکا در این قالب بیشتر در چارچوب برقراری توازن نرم^۱ معنا پیدا می‌کند. قصد برقراری توازن نرم می‌تواند خنثی نمودن کارکرد دولت در حین رهبری بدون رویارویی مستقیم باشد. عضو بودن همیشگی کشور ایران در سازمان همکاری شانگهای از نظر سیاسی پیامدهای ذیل را در پی خواهد داشت:

- ۱- ایران قادر است در بعضی مسائل از بحران‌های بین این کشورها و آمریکا، به سود خویش بهره ببرد؛
- ۲- تهدید مشترک ناتو و آمریکا برای ایران و سایر اعضای سازمان تأثیر کمتری خواهد داشت؛
- ۳- استحکام جریان منطقه‌گرایی در نظام بین‌الملل و موثر بودن آن بر سیاستگذاری‌های بزرگ بین‌المللی؛
- ۴- بهبود روحیه اعتماد، خوش‌نیتی، همیاری، تشبیت و تقویت وجهه دوستانه و مثبت ایران در روابط منطقه‌ای؛
- ۵- به وجود آوردن اتحاد سودمند به منظور مواجهه با تحریم‌ها و رسیدن به فناوری صلح‌آمیز هسته‌ای.

پیامدهای امنیتی عضویت دائم ج.ا.ایران در سازمان همکاری شانگهای

¹ Soft Balancing

بی شک در عصر حاضر نمی‌توان با گوشه‌گیری، اهداف امنیتی را محقق ساخت. وابستگی دوطرفه ممالک، ارزش ارتباطات دوطرفه، مناظرات و همکاری افزوده و احتیاج روزافزون به استراتژی کامل راجع به توسعه، نشانگر لزوم تغییر نظریات در مورد ارتباطات بین‌المللی است. بدین ترتیب سازمان همکاری شانگهای به عنوان یک رهبر در ارتباطات بین‌المللی اعضا ظاهر می‌شود. این سازمان در بیشتر ابعاد امنیتی، خواستار دستیابی به اهداف امنیتی پایدار و چندسویه، در بین اعضا می‌باشد. گفتنی است دسته‌ای تفکر فراتری داشته و مایل هستند تا با مشابه سازی الگوی نظم در دوران نظام بین‌الملل جنگ سرد، سازمان را "ناتوی شرق" لقب دهند (Anvari & Rahmani Movahed, 2007). ایران از نظر امنیتی، درگیر مسائلی نظیر تروریسم و مواد مخدر می‌باشد و عضو شدن در این سازمان می‌تواند موجب همکاری‌های دوطرفه میان ایران و اعضای شانگهای را در این زمینه توسعه دهد. عضو شدن همیشگی در این سازمان می‌تواند تأمین امنیت ایران را تضمین نماید. به عبارت دیگر، عضویت ایران همراه روسیه و چین در سازمان همکاری‌های شانگهای اگرچه به شکل غیرمستقیم، می‌تواند یک نوع مانع در مقابل تهدیدات آمریکا علیه ایران به وجود آورد. از پیامدهای امنیتی عضو شدن همیشگی ایران در سازمان همکاری شانگهای می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- ۱- انتخابی مناسب به منظور مواجهه با خطرات احتمالی اسرائیل، ناتو و آمریکا در همسایگی ایران؛
- ۲- نقطه عطف در توسعه همکاری‌های دوسویه با ممالک عضو در زمینه مقابله با مواد مخدر، مقابله با تروریسم، اعتمادسازی و گسترش همکاری‌های سیاسی و اقتصادی؛
- ۳- به وجود آوردن طرح نظام امنیت گروهی با هدف مبارزه با حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای؛
- ۴- شرایطی مطلوب به منظور پیگیری فعال تر رژیم حقوقی و امنیتی دریاچه خزر؛
- ۵- معنای عضویت همیشگی جمهوری اسلامی ایران در این سازمان، تأیید اقدامات سرکوبگرانه کشورهای عضو راجع به اقدامات اسلامی و آزادی خواهانه^۱ خواهد بود که باید با دیپلماسی مدیریت گردد.

نتیجه‌گیری

همکاری هدفمند جمهوری اسلامی ایران با سازمان شانگهای می‌تواند فرصت‌های متعددی را در حوزه‌های دفاعی امنیتی به همراه داشته باشد و ضمن افزایش قدرت چانه زنی جمهوری اسلامی ایران در دیپلماسی هسته‌ای، عمق استراتژیک جمهوری اسلامی ایران را نیز در ترتیبات امنیتی خاورمیانه تقویت و از طرفی جنگ روانی رسانه‌ای ایالات متحده به منظور منزوی کردن جمهوری اسلامی ایران و مشروعیت بخشی به تداوم تصویب قطعنامه‌های زنجیره‌ای را تضعیف کند، از آنجا که جمهوری اسلامی ایران و آمریکا در حوزه سیاسی - امنیتی دچار چالش هستند، دستیابی ایران به قدرت نهادی می‌تواند از پیامدهای فشار سیاسی - امنیتی آمریکا بر ایران بکاهد فلذا لازم است، بررسی موارد آسیب زا مانند نقاط ابهام در اساسنامه سازمان، دیدگاه سازمان به گروه‌های افراطی و تروریسم و غیره صورت گرفته و بهترین سیاست‌ها و برنامه‌ها برای کاستن از بار تهدیدهای احتمالی و استفاده از فرصت‌های پیش روی، مبنای عمل سیاستگذاران و مجریان حکومت نظام جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد. به همین جهت عضویت جمهوری اسلامی ایران در این سازمان دارای پیامدهای سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی بوده و این به معنی دستیابی ایران به قدرت نهادی است. چرا که ایران با عضویت در سازمان شانگهای عملاً از یک طرف قدرت خود را افزایش داده و از طرف دیگر تأمین امنیت خود را با اعضاء به اشتراک گذاشته است.

^۱ نظیر آنچه توسط چین در سین کیانگ و توسط روسیه در چچن اتفاق افتاد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Anvari, H., & Rahmani Movahed, M. (2007). Shanghai Cooperation Organization, a vision towards a multipolar world. In.
- Aris, S. (2011). *Eurasian Regionalism, The Shanghai Cooperation Organisation*. Palgrave Macmillan, Center for Security Studies, ETHZurich.
- C.I.M.U.N. (2009). *Shanghai Cooperation Organization, Background Guide*. CIMUN Chicago International Model United Nations.
- Census, U. S. (2011). Top Trading Partners - Total Trade, Exports, Imports. In.
- Cohen, A. (2020). *U.S. Chal-lenge at the Shanghai Summit, Web Memo*. Heritage Foun-dation.
- Douglas, J. K., Nelson, M. B., & Schwartz, K. (2006). Fueling the dragon's flame: How China's energy demands affect its relationships in the Middle East". *US-China Economic and Security Review Commission*.
- Fathollah-Nejad, A. (2021). Iran in an Emerging New World Order: From Ahmadinejad to Rouhani. In.
- Germanovich, G. (2008). The Shanghai Cooperation Organization: A Threat to American Interests in Central Asia?". *The China and Eurasia Forum Quarterly*, 6(1).
- Huasheng, Z. (2019). The Shanghai cooperation Organization at 5 : Achievements and Challenges Ahead". *China and Eurasia forum Quarterly*, 4(3), 110.
- Imanaliyev, M. (2012). SCO Still Studying Iran's Request for Official Membership. *Fars News agency*.
- Kazemi, M. (2015). Shanghai Cooperation Organization: Geostrategic Significance". *Central Asia and Caucasus Studies Quarterly*, 55, 56-89.
- Liu, J., & Wu, L. (2010). Key issues in China-Iran relations". *Journal of Middle*, 4(1), 40-57.
- Lun, B. (2004). Anti-Terrorism Underlined at Sco Metting". In.
- Marochkin, S., & Yury, B. (2022). *The Shanghai Cooperation Organization Exploring, New Horizons*. Taylor & Francis pub.
- Meher, M. (2016). India's Policy Towards Shanghai Cooperation Organization". *The IUP Journal of International Relations*, X(3), 7-16,.
- Mousavi, M. A. (2010). Some Notes on the Caspian Energy and Ethnic Conflicts in the Caucasus". *Iran and the Caucasus*, 14.
- Noi, A. Ü. (2006). Iran and the shanghai cooperation organization: is it possible for Iran to become full member of the shanghai cooperation organization under pressureof nuclear issue?". *Perceptions*.

- Pikayev, A. A. (2008). Enlarging the Shanghai Cooperation Organization, Is Iran a Viable Member? PONARS Eurasia Policy Memo, Institute of World Economy and Iran and the Shanghai Cooperation Organization". In.
- Pustovitovskij, A. (2012). *Structural Power and International Relations Analysis*. Institute for Development Research and Development Policy.
- Shafiei, N., & Kamalizadeh, Y. (2008). Explaining the relations between China and America against the Shanghai Cooperation Organization, based on the soft power balance theory". *Central Eurasian Studies*, 3(7), 51-77.
- Toshpulatov, S. (2021). Does the Shanghai Cooperation Organization Possess the International Legal Personality? In.